

Winter 2018

Gidsengids

IVN ENSCHEDE

INSTITUUT VOOR NATUUREDUCATIE

Nummer 247

BELEEF DE NATUUR!

Colofon

De Gidsengids van IVN Enschede verschijnt 4 x per jaar.
Voor meer informatie zie: www.ivn.nl/afdeling/enschede
en www.facebook.com/IVNEnschede

Redactie en Facebook

* Celia Horst-Geijtenbeek
Burgemeester Stroinkstraat 375 - 7547 RH Enschede
tel. 053 434 36 48 - email: celia@jfhhorst.nl
* Tineke Eitink-Doornhein

Website

* Jan Willem Visschers
tel. 053 476 55 35 - email: jwvisschers@gmail.com
* Erika van Oldeneel - email: erika1961@hetnet.nl

Drukker

* Editoo B.V. te Arnhem
tel. 085 773 774 2 - www.editoo.nl

Lidmaatschap IVN

Aanmelden en opzeggen per email via secretariaat
Contributie per jaar leden € 24,00; huisgenoten € 6,00
Minimale jaarbijdrage donateurs is € 15,00.
IBAN: NL05 INGB 0000 8388 83 t.n.v. IVN afd. Enschede

Bestuur

Voorzitter

* Hanneke van Dorp
Wooldrikshoekweg 104
7535 DD Enschede
053-4780392
email: hanneke_van_dorp@planet.nl

Secretariaat

* 1e secretaris
Nico van Diepen
Bouwhuishorst 23
7531 EZ Enschede
06-47270894
email: secretariaatvnnenschede@gmail.com
* 2e secretaris
vacature

Penningmeester

* Dirk Nijenboer
Van Riebeekstraat 95
7535 ZJ Enschede
053-4311364
email: dendirk@home.nl

Algemeen bestuurslid

* Pim Bosman
Voortsweg 48
7523 CH Enschede
053-4322965
email: whbosman@hetnet.nl

Van harte welkom bij IVN Enschede

IVN, Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid, is een organisatie met ca. 180 afdelingen in Nederland en ca. 18.000 vrijwilligers. IVN heeft als doel mensen bij de natuur te betrekken en jong en oud laten beleven hoe leuk, leerzaam, gezond én belangrijk onze natuur is.

Onze afdeling IVN Enschede telt momenteel ca. 70 leden. Zij zetten zich in op het gebied van milieu, natuureducatie en duurzaamheid. Vooral door het stimuleren van natuurbeleving willen we onze liefde en kennis voor de natuur delen. Tevens organiseren we speciale bijeenkomsten voor onze leden en donateurs. Per kwartaal ontvangen zij het afdelingsblad de "Gidsengids".

Zin om vrijblijvend eens te komen kijken, mee te doen met onze activiteiten of lid worden? Dan kun je contact opnemen met ons secretariaat. Je bent van harte welkom!

Werkgroepen

- * Schoolwandelingen
- * Grijs, Groen en Gelukkig
- * Heemtuin
- * Vliegbasis Twenthe
- * Internationale School IST
- * IVN kraam
- * PR en Communicatie
- * Excursies

In dit nummer

- 3 Van de voorzitter
- 4 Uitnodiging IVN Nieuwjaarswandeling 2019
- 5 Ontwikkelingen in het Aamsveen
- 6 De groene stadswandeling
- 8 Bijzondere ontdekkingen...
- 9 Onze IVN geheime natuurtuin
- 10 Puzzelen met Nico
- 11 Speuren naar paddenstoelen op de Lonnekerberg
- 12 Wintergedachten
- 14 Over vleermuizen en lantaarns
- 15 Kraaiennest
- 16 Intrigerende natuur
- 18 Inspiratie rond het water in de Wieden
- 19 Beleef de natuur, met jong én met oud!
- 20 De regenworm
- 21 Samen werken aan een fijne afdeling
- 22 Van de redactie
- 23 Agenda

Coverfoto - Henk Eitink

Van de voorzitter

De laatste Gidsengids van 2018 ligt al weer voor u. Al weer een jaar met Editoo.

De redactie heeft weer geweldig haar best gedaan om er met al die (nu niet meer nieuwe) mogelijkheden iets heel moois van te maken. Dank jullie wel daarvoor! En ook alle vaste en incidentele schrijvers van stukjes en de fotografen hartelijk dank! Samen maken jullie er een mooi en informatief clubblad van!

Wat elke lezer nu direct even zou moeten doen is op de volgende bladzijde kijken naar de uitnodiging voor de Nieuwjaarswandeling op 12 januari 2019. Anders dan andere jaren is het nodig om aan te melden! Ook wanneer u alleen voor de koffie komt.

Daarna zijn er weer veel informatieve artikelen, verslagen van onze activiteiten, nieuwtjes, etcetera te lezen; te veel om op te noemen. In de categorie nieuwtjes valt het stukje over de Bischopsmuts en de foto van Mariëlle die wortels oogst, maar wat vond ze daar...? IVN nieuwtjes hebben meestal wat met natuur te maken en daarom lopen de categorieën informatief, nieuws en natuurobservaties in elkaar over. Lees maar eens over de hybiscus, de lieveheersbeestjes en de luizen in de tuin van Tineke!

Ook de nieuwe rubriek Samenwerken aan een fijne afdeling -gevuld met berichten over praktische zaken- zou ik onder ieders aandacht willen brengen. Dat kon wel eens een blijvertje worden!

De oplettende lezer mist in dit blad een verslag van de Stamppotwandeling, ons uitstapje voor dit jaar. Een groot deel van jullie was er bij, dat maakt een verslag bijna overbodig. Mede dankzij het prachtige weer was het een heel geslaagde wandeling door het Buurserzand. Een uitstekend stamppotbuffet na en volop gelegenheid voor gezellig contact maakten het uitstapje af. De opkomst was met meer dan dertig personen bijna overweldigend.

Mede namens het bestuur wens ik alle lezers fijne Kerstdagen en een gelukkig 2019.

Tot ziens op de nieuwjaarswandeling!

Hanneke van Dorp

Een winterse morgen in Twakkelo - Celia Horst

IVN Nieuwjaarswandeling 2019

Uitnodiging

Uitnodiging voor alle leden, huisgenootleden, donateurs van IVN Enschede voor de Nieuwjaarswandeling op zaterdagmiddag 12 januari a.s. op vliegbasis Twenthe

Op 12 januari 2019 houdt de afdeling een nieuwjaarsbijeenkomst bij Restaurant Kleinsman, Weerseloseweg 356. Zo hebben we de gelegenheid om samen het nieuwe jaar in te luiden.

Om 15:30 uur staat er koffie met wat lekkers klaar. Voorafgaand aan de koffie is er een wandeling over het vliegveld. Start om 14:00 uur bij Kleinsman.

Degenen die niet de volledige 1½ uur kunnen of willen lopen, kunnen op ieder gewenst moment teruglopen naar Kleinsman. Graag tevoren aanmelden bij Nico: (secretariaat@ivnenschede.nl of 06-47270894).

Geef daarbij svp aan of je meeloopt, dan wel alleen komt koffie drinken.

We hopen elkaar te ontmoeten 12 januari om 14.00 uur aan de Weerseloseweg 356.

ivn natuur
educatie
Enschede

Een wandeling door het Aamsveen met de projectleider Natura 2000

Op woensdagavond 28 november was er bij Sanders Küper een inloopavond waar het concept herstelplan voor het Aamsveen gepresenteerd werd. Omdat ik op die avond verhinderd was heb ik gebruik gemaakt van de mogelijkheid in een persoonlijk gesprek van Frank Meijer, de projectleider voor Natura 2000 voor het Aamsveen, uitleg te krijgen over de plannen. We troffen elkaar bij de voorde op een druilerige maandagmiddag en besloten al pratende te gaan wandelen over het middenpad.

Frank Meijer vertelde me dat de belangrijkste maatregel voor het verdere herstel van het Aamsveen een verhoging van de waterstand is. Dat hoopt men te bereiken door de Glanerbeek, waar die langs het veen loopt, te verondiepen en mogelijk ook met leem de bedding op sommige plaatsen meer waterdicht te maken. Dan kan er minder water die kant op weg lekken. Aan de andere kant van het Aamsveen ligt nog steeds een lekkende duiker langs het grenspad; die zal verwijderd worden waardoor ook daar geen water meer uit het veen kan weglopen. Dat is een flinke ingreep en zal een heel gegrave worden. Verder zullen diverse sloten en greppeltjes gedempt worden.

In het Nederlandse en vlak bij in het Duitse deel van het gebied gaat men waarschijnlijk enkele nieuwe lange veendammen aanleggen. Hierdoor zal het water beter vastgehouden worden en het veengebied zal zo meer één geheel worden. Inmiddels is bekend dat het oudste gedeelte, de kern van het veen, oorspronkelijk aan de Duitse kant van de grens gelegen heeft. Vandaar uit is het naar Nederland gegroeid. Het water kwam dus oorspronkelijk vooral van die kant. De oorspronkelijke waterhuishouding wordt door deze maatregelen min of meer hersteld, wat het herstel van het hele gebied zal bevorderen. Aan de Nederlandse kant blijven de dijkjes verder in principe zoals ze zijn: het historisch gevormde patroon van parallelle dijkjes richting Enschede, die achter gebleven zijn na het turfsteken, met daar tussen de dwarsdijkjes die bijna 20 jaar geleden gemaakt werden om het water vast te houden.

Ondertussen liepen wij over het middenpad langs de graslanden. Ik vroeg hoe de plannen voor het kappen van bossen uitgekristalliseerd waren. Van het aanwezige bos zal een flinke rand aan de veenzijde verwijderd worden. Aan de buitenzijde van het gebied zal een, niet overal even brede, rand blijven staan. De kluunplaats, waar wij altijd met de schoolwandelingen gaan kijken zal daardoor niet meer in het bos liggen. Dat zal er wel even vreemd uit zien, maar het zal ongetwijfeld snel wennen. Het verwijderen van bos is nodig omdat bomen veel water verdampen, dat onmisbaar is voor het veen. Bovendien komt er zo meer plaats voor de bijzondere planten en dieren die in de randzone (lagzone) van het veen leven.

Als er gekapt wordt op momenten dat wij schoolwandelingen hebben kan dat lastig voor ons worden. Om problemen te voorkomen zal Frank Meijer zorgen dat we horen waar er wanneer werkzaamheden gepland zijn. Dan kunnen we misschien een andere datum kiezen, of als het niet anders kan, onze wandelingen afgelasten.

We wandelden door en kwamen via het dijkje met de inmiddels herfstig bruine adelaarsvarens (waar we redelijk droog door kwamen omdat wij de begroeiing voorafgaand aan de wandelingen gesnoeid hebben) bij het pad langs de uitkijktoren. Daar kreeg ik een voor mij toch wel schokkende mededeling:

Het ziet er naar uit dat dit pad vanaf de toren op den duur niet meer toegankelijk zal zijn. Het pad zal waarschijnlijk door verdere vernatting zeer slecht begaanbaar worden. Men wil liever minder bezoekers omdat het hoofddoel voor het Aamsveen ecologie en niet recreatie is. Dan is het niet zinvol veel te investeren in een pad waar je liever geen mensen hebt. Het pad zal dus verdwijnen of verboden terrein worden. Veel mensen zullen het erg gaan missen. Als alternatief wil men misschien een nieuw pad aan leggen in het noordelijke deel van het gebied.

De toren blijft staan en van daaruit kun je dan wel een indruk op afstand van het veen krijgen.

We liepen verder over het grenspad en hadden een kleine discussie of de ribbels die daar in het landschap te vinden zijn -vooral zichtbaar in de winter als de adelaarsvarens plat liggen- restanten van boekweitbrandcultuur waren. Voor zover ik weet is dit het restant van de laatste turfwinningsperiode, toen er min of meer industrieel turf gewonnen werd voor de productie van turfstrooisel en heeft er in het Aamsveen nooit boekweitbrandcultuur plaats gevonden. Maar ik heb het natuurlijk ook voornamelijk van horen zeggen.

Ook dit wandelpad zal waarschijnlijk niet meer toegankelijk zijn voor publiek. Hier liggen een paar hoge, nooit afgegraven veenbulten en de ribbelige plekken waar ik het net al over had. Die stukken liggen als de nieuwe dijkjes gebouwd zijn in de weg voor het stijgende water en het groeiende veen en staan op de lijst om afgegraven te worden.

Historisch gezien vind ik het geen goed idee deze veenresten geheel af te graven. Ze zijn een kenmerkend resultaat van de unieke, kleinschalige manier waarop het Aamsveen verveend werd. Bovendien zijn alle oorspronkelijke veenlagen er nog in aanwezig. Afgraven is zoiets als het verbranden van een archief: niemand zal er ooit nog onderzoek naar kunnen doen. Als het enigszins mogelijk is zou ik er voor willen pleiten op zijn minst enkele stukken van deze bulten te laten staan. En dan bij voorkeur zó dat de wandelaars vanaf een opengesteld pad er boven op kunnen klimmen om over het veen uit te kijken en in een vers afgestoken deel de lagen kunnen bekijken en. Het enorme hoogte verschil maakt de geschiedenis van het turfsteken zeer aanschouwelijk en het idee dat alle oorspronkelijke lagen er nog aanwezig zijn -ook al is het ingezakt- maakt ook de lange geschiedenis van de groei van het veen tastbaar.

Daarmee was het verhaal over het concept herstelplan verteld en ik hoop dat ik het hier correct en duidelijk weergegeven heb. Wie naar de informatieavond is geweest kan me eventueel verbeteren!

Het laatste stuk van onze wandeling praatten we nog wat over de plantengroei, bijvoorbeeld over de snelle achteruitgang van de Welriekende nachtorchis. Ik hoop heel erg dat het herstel nog op tijd gaat plaatsvinden en succesvol zal zijn om de verzuring van de randzones van het veen te stoppen en de Welriekende nachtorchis en andere bijzondere soorten te behouden. Wat zal het geweldig zijn te zien hoe de veenontwikkeling weer op gang kan komen, zodat de paar mooie plekjes met veenmossen, Wollegras, Zonnedauw en zelfs Kleine veenbes en Lavendelheide zich weer uit kunnen breiden!

Het was een mooie en informatieve wandeling. Ik heb Frank Meier bedankt dat hij mij zo de gelegenheid gegeven heeft de plannen uit de eerste hand te horen en aan jullie over te brengen. Hoewel het een zwaar bewolkte middag bleef regende het niet toen we aan het wandelen waren.

Hanneke van Dorp

Aamsveen - Henk Eitink

De groene stadswandeling: ontdek met IVN Enschede de natuur in de stad

Dit najaar hebben we drie groene stadswandelingen gepland door de wijken Helmerhoek, Stroinkslanden en Stokhorst. Oude wandelboekjes worden gedeeltelijk herschreven en aangevuld met nieuwe ontwikkelingen in de wijken.

"Langs de Houwbeek door de Helmerhoek"

Erika en Jan Willem waren de gidsen voor de eerste groene stadswandeling op 30 oktober jl. Deze wandeling liep vanaf de wijk Helmerhoek naar het buitengebied van Enschede. Een wandeling langs beken, weilanden en over kleine bospaadjes. Stephanie, sinds 2 jaar lid van onze afdeling, liep mee en stuurde ons haar ervaring:

Op dinsdag 30 oktober ben ik mee gelopen met een IVN wandeling in de Helmerhoek. Ik vond het erg leuk om meer te leren over de omgeving waar ik nu al bijna 30 jaar woon. We hadden prachtig weer, een flink aantal mensen liep mee en de uitleg onderweg was goed! Dan blijken ineens, in het Helmerbos, allerlei betonnen resten samen een herinnering uit de oorlog te zijn. Een V1 raket lanceerinstallatie die gelukkig nooit gebruikt is. Vlak daarbij een heleboel paddenstoelen die helemaal niet op elkaar lijken maar allemaal van dezelfde soort blijken, alleen in verschillende stadia van de groei. Bijna niet zichtbaar tussen alle bruine blaadjes. Je gaat dan toch weer iets anders kijken naar de natuur zo dicht bij huis. Ik vond het fijn om mee te lopen.

Stephanie Herlaar

"Langs boeren wegen door de landen"

De 2e stadswandeling was 15 november in Stroinkslanden. Onder leiding van Hanneke liepen we langs oude boerenwegen door de wijk. Bijzonder was het om je tijdens de wandeling voor te stellen hoe de omgeving rond deze oude lanen veranderd is in de loop der tijd. En verrassend om zo midden in de woonwijk nog zulke mooie oude boerenerven te ontdekken! Op onze facebook-pagina zijn mooie foto's te zien van deze wandeling, o.a. foto's van twee beuken-boompjes die samen in een innige omhelzing een poortje vormen. Dit lieve paar is te bewonderen op het mooie erf Zwartkate (rijksmonument) aan de Holzikweg.

Celia Horst

"Op zoek naar sporen van het land, zoals het was voordat de mensen het gingen bewonen"

Vlak voor het ter perse gaan van deze winter uitgave ontving de redactie een verrassend enthousiast verslag van een van de 25 mensen die met de Stokhorst wandeling meeliepen. Leest u maar mee op de volgende pagina:

Vanmiddag interessante wandeling met natuurclub IVN door de wijk Stokhorst gemaakt. De wijk die in 2006 meen ik tot lelijkste wijk van Nederland was bestempeld. Ik vond het, vergeleken met Eindhoven, Almere of Hengelo centrum nogal meevallen.

We liepen langs het op de voormalige weiden gebouwde winkelcentrum. Aanpalend waren er vrouwelijke klimop stekken in de grond gepoot, waar de bloemen voor honing voor de bijen zorgen en de bessen voer voor de vogels. En in tegenstelling tot de mannetjes die het hoger op zoeken, blijven ze laag bij de gronds. Wel was door de aanleg van een nieuw tegelpad een zeldzame orchis gesneuveld, waarvan wij hopen dat ie de kop weer opsteekt, in tegenstelling tot de japanse duizenknoop die wij veelvuldig tegenkwamen iets verderop in de wijk.

Vervolgens liepen we langs de Zonnebloemlaan, een van de vele lanen in die wijk, aangelegd door de textielbaron Van Heek aan het begin van de 20ste eeuw. Nu meer een rhododendronlaan (wat overigens grieks voor rode roosjes schijnt te zijn), die overigens erg onder de droogte te lijden heeft gehad. Eenmaal een weg overgestoken passeerde wij een boerderij, de melktapperij (waar je vroeger dus melk kon kopen) die eerst 300 meter ongeveer stadinwaarts stond en steen voor steen daar weer is opgebouwd in de typische Twentse boerderijstijl, met houten kap. Fraai bouwwerkje.

We bevonden ons daar ongeveer 50 meter boven het centraal station niveau van Enschede!! (wat dat op NAP niveau betekent wist niemand te vertellen). Daar ontsprongen dus uit bronnen de Roombeek, die vervolgens ergens bij Hengelo in het kanaal uitmondt.

In de buurt daarvan was een kleiput, tegen een stuifwal ontstaan, waar de eerste steenbakkerij van Nederland in 1623 als ik het wel heb, is ontstaan. Vele straatnamen daar in de buurt herinneren daar nog aan. Rondom die vijver, nu nog maar een 4 meter diep, waren fraaie huizen gebouwd, net als in de wijk er om heen, door de beroemde architect Nico Zantinge (<http://www.architectuurgidsenschede.nl/objects/object00000174/>) ook bekend van Roombeek. De vijver is jaren gebruikt als zwembijver van de politie, die er ook de visrechten van had.

Nog iets hogerop troffen wij een geheel droge bron aan. Dat was nog nooit in al die jaren voorgekomen. Zo'n omgeving waar normaal nat weidegebied ligt, heet een Mate of Made of Maat, en is verwant aan het meadow in het Engels, en naar mijn gevoel komt de afleiding matig daar ook van dan, want het is slechte grond, waar alleen gras kan groeien. Je kan er verder niks mee.

Vervolgens liepen wij door een wijk waar een huis van de oude Gerrit Rietveld stond, waar Adje van den Berg, de beroemdste nederlandse hardrock gitarist woont en iets verder een huis naar het ontwerp van zoon Rietveld, Jan en kompaan Jaap Bakema. Zoon Jan gaf ook les (1951-1955) aan de Kunstacademie in Enschede in het vak interieurontwerpen.

Prachtige wijk trouwens, zeer ruim opgezet. We werden regelmatig gepasseerd door grote auto's.

In de wijk stonden prachtige bomen ook, waaronder een moeraseik, waarvan het hout zo zacht als van een berk schijnt te zijn, wat een deelnemer sterk leek. Eerder, bij de kleiput, zagen wij al een ginkgo, een miljoenenoude oerboom. Iets verder kwamen wij op een es, waarvan mij de naam even ontschoten is. Een wat hoger gelegen gedeelte in het landschap wat vervolgens door de boeren als akkerland gebruikt werd en door de zgn. potstalmest, vermengd met stro en heideplaggen dat er op gereden werd om het te bevruchten, zodoende nog hoger werd.

En spoedig geraakten wij bij een mysterieuze poort met twee zuilen, waar op de ene Hooge en de andere Boekel stond. Boekel is ook heuvel in het Twents, en dat klopt, want het liep dwars over die es. Er groeide o.a. bosandoorn en nagelkruid. Dit laatste werd vroeger gebruikt om de borrels meer smaak te geven. Een smaak die leek op kruidnagel. Verder groeiden er brandnetels, waar men vroeger neteldoek van maakte, alvorens er katoen en laken e.d. werden gebruikt.

Ook groeide er kamperfoelie dat zulke strakke strengen draaide om bij voorkeur lijsterbes, dat deze helemaal ingesneden werd en verworgd en die dan als goastok, Twents voor wandelstok, werd gebruikt.

Verder passeerden we natuurlijk allerlei erven, waar ons erfenis waarschijnlijk vanaf stamt, maar het betekent oorspronkelijk de boerderij met alles er om heen, de erven. Zoals Zaun en Town net als ons tuin vroeger de schutting betekende, wat het in het Duits dus nog steeds doet, maar bij ons en in het Engels nu de ruimte erin is gaan betekenen. En toen waren we, na ook vele geanimeerde gesprekken al weer bijna op onze eindbestemming aangekomen. Al met al een prachtige wandeling van ongeveer 2 uur met mooie vergezichten, interessante verhalen en leuke ontmoetingen. Nou weet ik dus alleen nog niet waar Horst vandaan komt haha. Excuses voor eventuele fouten en omissies, maar het is dan ook uit het blote hoofd door een Hollander gepend.

Maurits Breedveld

Ontdekt: zeldzame Bisschopsmuts

In het najaar van 2018 werden aan de rand van het natuurgebied "de Lonnekerberg" bij Enschede (bij de zogenaamde Kleiputten van Smulders), na een lange periode van afwezig zijn in Nederland, twee nieuwe groeiplaatsen gevonden van de zeer zeldzame Bisschopsmuts (*Gyromitra infula*, Rode lijst; Ernstig bedreigd).

Dit najaar stonden er op beide groeiplaatsen nieuwe vruchtlichamen. Enkele leden van de IVN Enschede konden deze merkwaardig gevormde paddenstoel, na aanwijzing door de vindster en schrijfster van dit stukje, in het echt bewonderen.

De vruchtlichamen van de Bisschopsmuts hebben opmerkelijk gevormde geelbruine tot roodbruine geplooide hoeden op een witte tot licht gekleurde steel. Typische verse exemplaren hebben twee of drie lobben met een "zadel" ertussen en lijken dan met wat goede wil op een bisschopsmuts. Door de Engelsen wordt deze soort 'Elfin saddle' genoemd.

De Bisschopsmuts is in Europa een najaarssoort en heeft een voorkeur voor montane gebieden. In het Europese laagland is de soort zeldzaam. In ons eigen land is de soort afgelopen honderd jaar slechts veertien keer gemeld. De Bisschopsmuts werd in 1980 in 1981 ook in de buurt van Enschede gevonden. Op de Rode Lijst van 2008 en de Beknotte standaardlijst van Nederlandse paddenstoelen uit 2013 staat hij als 'Ernstig bedreigd' aangegeven.

Op de eerste vindplaats, een op de grond liggende rottende Berkenstam, groeide dit jaar slechts één groot exemplaar en op de andere plek, een omgewaaide boomwilg, twee kleinere exemplaren. Vorig jaar werden er op beide plekken in totaal maar liefst twintig vruchtlichamen gevonden.

Zeer waarschijnlijk heeft het geringe aantal van dit jaar te maken met het uitblijven van regen tijdens de afgelopen zomer en najaar. Paddenstoelen zijn nu eenmaal vochtminnend. Hopelijk zijn er volgend jaar weer meer Bisschopsmutsen te vinden.

Tekst en foto Marian Jagers

Koninginnenpage ?!

Toen Mariëlle begin oktober zomerwortels wilde oogsten in de moestuin van het Ledeboerpark stuitte ze op een grote, opvallende, veelkleurige rups en nog één en nog één.

Gelukkig herkende ze direct de rups van de prachtige, zeldzame Koninginnenpage (*Papilio machaon*). Deze tweede generatie rupsen overwintert als pop en pas de zomer erna kruipt er een vlinder uit. Dus je begrijpt dat ze toen een deel van het wortelbed maar even liet voor wat het was. Want een Koninginnenpage zie je zelden, dus die gaat altijd voor!

Ontdek onze IVN geheime natuurtuin

Op de Twentse Landdag in september stond even na 11.00 uur het weiland aan de Hengelosestraat al vol met geparkeerde auto's. Oeps... zou het druk zijn?

Mijn schoonzus en ik liepen onder onze paraplu eerst over de wei met melkveehouderijen en landbouwmachines, het strovlechten en toen naar de dieren. Hoe leuk blijven toch de kalfjes, konijnen en verschillende kippen die er te zien waren.

Via het Lammerinkswönnert en de Bijtententoonstelling liepen we door naar de Bijenstal. Daar stond een rij met kinderen die popelden om met Martien een heuse honingraatkaars te rollen. Vervolgens kwamen we op het midden-terrein met kraampjes die met biologisch eten en natuur te maken hadden... dus ook onze eigen IVN kraam, naast EnHoe en Landschap Overijssel.

Best wel trots zag ik al van afstand de IVN vlag wapperen. Wat een feestje was het bij de IVN kraam. We werden onmiddellijk warm onthaald met koffie en thee - met koekje - door cateringmanager Jan Willem.

De kraam, met de bekende IVN artikelen, was deze keer extra mooi aangekleed met een vaas vol prachtige wilde bloemen (meestal verzameld door Hanneke en Frieda...), veel hop, bessen en klimop. De collega's van de Kraam en Heemtuin hadden geweldig hun best gedaan om een echte herfstseer te creëren. De natuur spetterde er aan alle kanten af!

Thema deze keer was "IVN's geheime natuurtuin" oftewel... hoe kun je je eigen tuin zo geschikt mogelijk maken voor dieren, zoals vogels, egels, insecten en waterbeestjes. Via een vragenformulier konden de kinderen zelf zoeken naar de antwoorden.

Alle antwoorden konden ze vinden in de IVN-tuin, van egelhuis, sprokkelhout en blad, insectenhotel tot vogel-nestkastjes. Elk kind kreeg een mooie IVN vogelbutton bij inlevering van het formulier.

Wij vonden het allebei een geslaagde Twentse Landdag, ook al werd deze voortijdig beëindigd vanwege de regen. Waar ik het meeste van genoten heb was toch wel onze eigen IVN kraam. Mijn welgemeende complimenten voor alle inzet en werk wat daar verzet is.

Chapeau allemaal van Tineke

De bijna 4 jarige Tijmen bestuurde de waterbak...

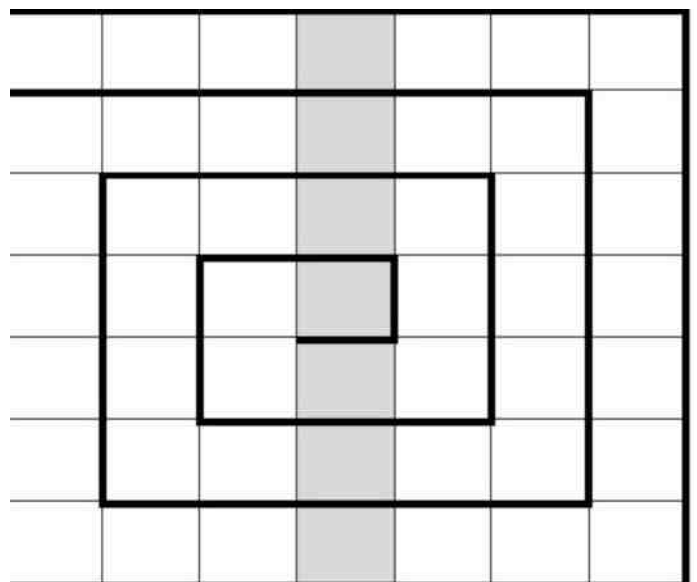
SPIRAALPUZZEL

Door Nico van Diepen

Vul vanaf linksboven met de wijzers van de klok mee woorden in volgens onderstaande omschrijving. Ieder woord overlapt een stukje met het vorige woord. Achter iedere omschrijving staat de lengte van het gezochte woord en tussen haakjes het aantal letters dat overlapt met het voorgaande woord.

De oplossing van de puzzel is het woord, dat bij juiste invulling ontstaat op de grijze kolom van boven naar beneden.

- Pels 5 (0)
- Kenmerk van een spin 9 (4)
- Welriekende struik, waarvan de bloemen wel gebruikt worden bij bierbrouwen 5 (1)
- Grondsoort, geschikt voor landbouw 4 (1)
- Zwam 8 (1)
- Stof met E-nummer E270 8 (3)
- Bij fotosynthese geproduceerd gas 8 (4)
- Gestremde sojamelk 4 (3)
- Vogel die tegenwoordig in alle stilstaande wateren voorkomt, in meren, vijvers, grachten, havens, sloten 4 (2)
- Brandstof uit Aamsveen 4 (1)
- Vogeltje dat uiterlijk grote gelijkenis vertoont met de tijftjaf 5 (1)
- Veevoergewas dat velen landschapontsierend vinden 7 (1)

Twentse Landdag, nat maar geslaagd

Dat geloof je toch niet... Is het in 2018 een van de warmste zomers en dan regent het op 23 september!

Lekker onder dak in het droge stro! De koeien en de kalfjes hadden het deze zondag nog het best voor elkaar. Maar regen of niet, iedereen had goede zin deze zondag in het Abraham Ledebouerpark. Het terrein lag er weer keurig bij met dank aan de mensen van onderhoud Enschede. De deelnemers en standhouders hadden weer hun beste beentje voorgezet om alles mooi aan te kleden. En die regen, och dat mag de pret niet drukken. En dan was er natuurlijk die mysterieuze gast, Lonneker Jan.

Deze fokstier was meer dan een eeuw geleden actief. Geboren in Friesland maakte hij in 1908 de overstap naar, toen nog, gemeente Lonneker. Na zijn dood vond zijn geprepareerde skelet een plek in het landbouwonderwijs. En nu is hij weer terug in de plaats waar hij ooit een fenomeen was als het ging om goede nakomelingen. De onthulling van Lonneker Jan als opening van de Twentse Landdag werd verricht door Leon Buiting, stadsdeelnager Noord, Gerrit Jan van der Veen, voorzitter van Stawel en Mark Nijenmanting directeur van het Zone College Enschede (voorheen het AOC). En nu zijn we samen op zoek naar een mooie plek in Enschede waar hij definitief geplaatst kan worden.

Bron: www.stawel.nl

Naar paddenstoelen speuren op de Lonnekerberg

Ondanks het fraaie weer, het was zo'n graad of 24, zag de gids Marian Jagers het somber in voor wat betreft de paddenstoelenoogst.

Een lange voorafgaande periode van droogte, recent nauwelijks regen gevallen, nee dat wordt niets. Toch heeft een klein groepje IVNers onder haar leiding bij het voorwandelen op vrijdag een aantal paddenstoelen gezien. Toegegeven, ze zagen er niet allemaal even florissant uit, maar toch duidelijk herkenbaar. We hielden hoop dat ze er nog zouden staan de zondag erna.

Bij de wandeling zelf op zondag 14 oktober was het opnieuw prachtig terrasjes weer. In de rit naar het verzamelpunt kwamen we door Lonneker. Inderdaad genoten veel mensen van de zon op de vele terrassen van de cafe's. Toch maar de bewegwijzering neer zetten. Ja, je kon niet weten óf er, en hoeveel publiek zou komen.

Tegen twee uur (de starttijd) waren er zowaar al een paar mensen. Dat wordt een gezellig klein clubje. Voordat met de inleiding werd begonnen werd even gekeken of er nog een paar wandelaars de heuvel op liepen. Het wachten had geholpen want inmiddels was de groep gegroeid naar zo'n 30 personen en ca. 15 kinderen.

Een goed resultaat, hoewel je je moet afvragen of na de verzending persberichten aan 20 verschillende kranten en tientallen geïnteresseerde particulieren de opkomst niet groter zou moeten zijn. Het dorst makende fraaie weer zou daar best debet aan kunnen zijn.

Bij de gebruikelijke inleiding werd ondermeer stil gestaan bij "Wat is en wat doet het IVN", de veiligheid (EHBO, teken en muskieten) en het uitdelen van de gratis paddenstoelen zoekkaart aan de kinderen. Een gewild item!

Na introductie van de paddenstoelengids en de ter ondersteuning meegenomen aspirantgidsen nam deze het stokje over. Marian Jagers, een zeer ervaren gids, wist meteen de aanwezigen door haar uitleg te boeien. Zij richtte zich specifiek op de kinderen met leuke wetenswaardigheden over de paddenstoelen en zocht met hen de interactie.

De kinderen renden met hun zoekkaarten van hot naar her en waren opgetogen als ze weer een paddenstoel hadden ontdekt.

Zoals bijvoorbeeld de parelstuifzwam (foto), eekhoortjesbrood, (verkleurde..) groene anijszwam, zwavelzwammetjes, russula, kluifzwammetje, tondelzwam, gele ringboleet en de rechte koraalzwam.

Natuurlijk, het ging over de paddenstoel en het aantal viel niet tegen, een wandelaar had er zowaar 27 geteld, maar het was vooral een gezellige, vrolijke, informatieve wandeling van ongeveer anderhalf uur. Met dank aan Marian.

Het eindresultaat was dat de wandelaars super tevreden waren en hun mailadres graag achter lieten om een volgende keer door het IVN uitgenodigd te worden. Publiek blij en IVN blij, want er werd zelfs een aantal wandelaars spontaan lid van onze afdeling.

Hans Pelgrim

Foto's Tineke Eitink

Gids Marian Jagers

Foto Wim Pauw

Wintergedachten

Wachten wil ik op de winter,
Met serene, witte gloed.
Zijn schoonheid in stille velden.
Geborgenheid in huis en goed.
Het water, tot ijs bevroren,
Een landschap, stil maar niet doods.
Een wereld, zuiver en groots.

Uit "Een Jaar" van Egbert Jan van der Scheer

Foto's Erika van Oldeneel

Ijslantaarn, om bij weg te smelten...

Nu het buiten kouder wordt en de avonden lang en gezellig zijn, is het ook weer de tijd om kaarsjes aan te steken. En wat is het dan leuk als je die kaarsjes net even wat specialer kunt maken. Bijvoorbeeld door het maken van een ijslantaarn.

Wat heb je nodig:

- Een tulbandvorm
- Kleine takjes met bessen
- Kleine takjes dennengroen
- Wat hulstblaadjes
- Water
- Vriezer met ruimte
- Een kaars of electrisch lichtje

Vul de tulbandvorm met water en verdeel het groen en de bessen over de inhoud van de vorm.

Let op: bessen die niet aan een takje zitten zullen gaan drijven. Het is dus beter om ze met takje en al in de vorm te doen.

Leg eventueel een plank of bord op de vorm om een en ander onder water te houden en zet de vorm voorzichtig in de vriezer (of als het buiten flink vriest, gewoon buiten). Laat de inhoud geheel bevroren. Als alles bevroren is haal je de vorm uit de vriezer en zet je hem even in warm water. Nu kun je de lantaarn voorzichtig uit de vorm halen. Zet hem buiten op de tuintafel met in het midden de kaars of het electrische lichtje. Zo heb je een prachtige "groene" ijslantaarn.

N.B. De warmte van het vlammetje van een gewone kaars laat de lantaarn natuurlijk wel sneller smelten. Wil je er langer plezier van hebben, wacht dan tot het buiten vriest en gebruik een electrisch lichtje.

Celia Horst

Vleermuizen

Begin oktober fotografeerde een vriendin in haar tuinhuisje deze twee vleermuizen die een glazen kaarsenhouders hadden verkozen tot winterverblijf.

Vleermuizen eten vooral insecten. In de zomer zijn die er volop, maar in de koude winter niet. Daarom houden ze een winterslaap. Daarvoor bouwen ze in de herfst een vetreserve op.

Regelmatig worden overwinterende vleermuizen gevonden in spouwmuren, achter daklijsten, spleten in muren van oude gebouwen, onder dakpannen en bij strenge vorst ook wel binnenshuis. Als het maar veilig, vorstvrij en droog is. Ze passen hun lichaamstemperatuur aan tot nét boven de omgevingstemperatuur, waarbij hun hartslag en ademhaling dalen. Soms overwinteren ze alleen, soms in kleine groepen.

Tijdens een relatief milde winter kan het voorkomen dat je toch vleermuizen ziet vliegen. Door de hoge temperatuur zijn ze misschien eerder wakker geworden en vliegen dan al vroeg uit om te jagen. Het kan ook zijn dat het zo'n zachte winter is dat er nog genoeg voedsel beschikbaar is, dan gaan ze niet in winterslaap.

Tineke Eitink

Kraaiennest

In dit stuk wil ik het hebben over de eerste betekenis van het woord kraaiennest: nest van een kraai.

Nu leven er in Nederland geen vogels van het geslacht kraai. Met kraai wordt de familie van de kraaiachtigen bedoeld. De meest bekende leden van deze familie zijn de zwarte kraai, de kauw, de roek, de ekster en de gaai. Minder bekende kraaien die in Nederland voorkomen, zijn raaf, bonte kraai en huiskraai.

Nu het blad van de boom is, wil ik het een keer hebben over de nesten van de veelvoorkomende kraaien. Daar zijn er nu heel veel van goed zichtbaar.

Het gemakkelijkst te herkennen is het nest van de ekster. Dit grote nest is een flinke bol van takken, hoog in een boom. Zoals in een eerdere gidsengids beschreven bouwen eksters overdekte nesten met de ingang aan de zijkant. Het nest is vervlochten in de dunne takken in de top van een boom. Meestal kiest de ekster een hoge boom, maar bij gebrek daaraan wordt ook wel eens een vrij kleine boom gekozen. Dit is te zien op bijgaande foto die onlangs is genomen op de Roomweg, vlak bij het epicentrum van de vuurwerk-ramp.

Ook goed herkenbaar is het nest van de roek. Niet door de nestvorm, maar omdat de roek een kolonievogel is. Je ziet dus altijd een groot aantal nesten bij elkaar. Een bekende kolonie in Enschede is die in het Wooldrikspark, bestaande uit zo'n tachtig paren. Sinds een jaar of tien zitten er ook veertig paartjes op de Joodse Begraafplaats aan de Noord Esmarkerrondweg (zie foto).

Het nest van de zwarte kraai is een vrij grote constructie, hoog in een boom. De basis is een vlechtwerk van takken en takjes, versterkt met modder. De kom wordt bekleed met zacht materiaal: wol veren, gras, plastic afval. Het is dus komvormig, in tegenstelling tot het eksternest.

Roeken aan de Noord Esmarkerrondweg

Een eksternest hoog in de boom

De gaai bouwt een nest dat lijkt op een kraaiennest. De plaats van het nest verradt de bewoner: gaaien bouwen hun nest in de vork van de stam en een dikke tak van een boom.

De kauw, tenslotte, is een holenbroeder. Hij sleept een massa takken in dat hol en maakt er een nestkuil in, die hij bekleedt met zacht materiaal, eigenlijk zoals alle kraaien. Het hol, waarin hij broedt, kan van alles zijn. Een holle boom, een nis in een gebouw, een schoorsteen, een kerk-uilenkast (zoals bij het Lammerinkswönnertje), als het maar een holte is. Ik heb ze zelfs zien broeden in een holte aan de onderkant van een ophaalbrug. En die brug was gewoon in functie! Dus het nest kantelde bij het ophalen steeds ongeveer 80 graden. Heel bijzonder, vind ik, en het toont hoe 'slim' kraaiachtigen zijn.

Ik wil graag besluiten met een versje uit de bundel Beestenboel van Kees Stip.

**Op een ekster
Een heel knap ekstertje uit Groet,
al jarenlang in Hollywood,
kan bij geen studio meer terecht:
haar eksterogen werden slecht.
Omdat een bril maar lelijk staat,
staat zij als ex-ster nu op straat.**

Nico van Diepen

Larve lieveheersbeestje - foto's Henk Eitink

Intrigerende natuur

Boeiende levenscyclus

Onze Hibiscus bloeide dit jaar weer uitbundig. Wat een feest! Alleen die laatste knoppen, die gingen maar niet open. Uit nader onderzoek bleek dat op elke knop een complete luizenkolonie zat! Wat nu? Geduld hebben en positief blijven?

Toen we de knoppen medio september weer inspecteerden ontdekten we op meerdere bladeren een zwart oranje insect. Nog nooit gezien. Was het een torretje? Een rupsje? Geen idee. Nee, ik heb geen aandelen in Google, maar Google bracht me wel weer de oplossing. Want toen ik in tikte: "insect zwart oranje stekels rug" verscheen op het beeldscherm tot mijn verbazing een identiek insect. Het was de larve van een lieveheersbeestje en waarschijnlijk het veelkleurige Aziatisch lieveheersbeestje. Jawel, inderdaad, een invasieve exoot.

Deze Harmonia axyridis wordt ca. 5 – 9 mm groot en is moeilijk te determineren want kleur en stippen zijn geen onderscheidende kenmerken. Vaak wel herkenbaar aan de plooi of het deukje in het dekschild op het achterlijf. Actief van het vroege voorjaar tot de late herfst. Overwinteren graag in grote getalen in gebouwen. Deze van oorsprong Aziatische soort is in Europa ingevoerd als plaagbestrijder.

Ze werd in 2002 voor het eerst in Nederland waargenomen, blijkt zich naast bladluizen ook tegoed te doen aan de larven van kevers, andere lieveheersbeestjes en ze zijn ook kannibalistisch. Komt vaak voor in stedelijk gebied en werd in korte tijd een van de algemeenste Nederlandse lieveheersbeestjes. Lijkt recent iets af te nemen in aantal. (Bron: www.waarneming.nl)

Tja, wat doe je dan? In ieder geval die luizen niet meer bestrijden met groene zeep en op zoek gaan naar de levenscyclus van een lieveheersbeestje. Ik heb in mijn naïviteit altijd gedacht dat een lieveheersbeestje gewoon uit een eitje kwam. Maar daar blijken nog een aantal fases tussen te zitten en die zijn mooi zichtbaar op de foto's.

Het wijfje legt in totaal ca. 200 eitjes tegen een blad aan, meestal in de buurt van een bladluizenkolonie (slimme moeder!). Na 3 weken verpopt de larve zich op een blad. De lieveheersbeestjes en hun larven zijn vraatzuchtige bladluizenverdelgers. De larve eet tijdens zijn maar 3 weken durende leven wel honderden bladluizen. Hij vervelt 3x en laat zijn zwarte velletjes achter op het blad.

En wist je dat...

Er ook in 2018 nog bedrijven zijn die deze larves in grote getale verkopen als natuurlijke bestrijding tegen de bladluizen?

En dat lieveheersbeestjes ook overwinteren? In de herfst trekken ze massaal van buiten naar binnen, op zoek naar een droog hoekje of gaatje om te overwinteren. Vaak kun je ze vinden op door de zon beschenen plekken in huizen of hoge gebouwen. Soms zitten ze ook in bomen, in de kieren van een stam en achter de schors.

En dat er lieveheersbeestjes zijn met bijv. twee, tien, veertien en zelfs tweeëntwintig stippen? En dat er ruim 60 soorten in Nederland zijn?

Deze vormen elk met hun gele, rode en zwarte stippen een waarschuwing voor vogels, omdat het hier een giftig dier betreft, met alkaloïde giften, die het niet alleen een vieze smaak geven, maar ook werkelijk giftig zijn. Als extra verdedigingsmiddel vertonen lieveheersbeestjes een zgn. "reflexbloeden" : op bepaalde plaatsen op het lichaam worden spontaan heldergeel bloed geproduceerd.

“ Het lieveheersbeestje is al ruim 20 jaar het nationale symbool tegen zinloos geweld. ”

Bladluizen op knop van Hibiscus

3 stadia van lieveheersbeestje

In onze tuin hebben we de Hibiscus en de levenscyclus van het lieveheersbeestje natuurlijk dagelijks geobserveerd. Na de larven en de poppen zagen we steeds meer verschillende (?) lieveheersbeestjes op de bladeren. Sommige met veel stippen en sommige maar met twee stippen.

Nee helaas, onze Hibiscus heeft nadien niet meer gebloeid, maar de luizen waren wel in no-time verdwenen.

Tineke Eitink

“ Volgens oud volksgeloof brengt een lieveheersbeestje voorspoed en mooi weer. ”

Larve met vervelhuidje

Pop

Lieveheersbeestje kruipt uit pop, stippen volgen later

Lege pop en jong lieveheersbeestje

IVN op natuurmarkt bij Erve Leppink

Het was zaterdag 22 september een heerlijk zonnige dag op de jaarlijkse natuurmarkt bij Erve Leppink.

Vanwege onze nauwe samenwerking met Erve Leppink had Celia op de natuurmarkt ook een hoekje met folders en informatie ingericht voor het IVN. Nee, niet met lieveheersbeestjes, maar met het thema "slakken" deze keer.

Uit haar moestuin had ze een paar slakken geleend om aan publiek te laten zien. Hoe leven slakken, wat eten ze, hoe bewegen ze zich voort. Bezoekers vonden het wel heel bijzonder dat je die slijmerige beestjes zomaar over je hand kon laten lopen.

Het was gezellig en redelijk druk en we waren het er over eens dat het goed was dat het IVN weer een paar uurtjes zichtbaar is geweest.

Inspiratie rond het water in de Wieden

28 september waren Hanneke van Dorp, Maaïke Otten en ik op bezoek in de Wieden. De reden van dit bezoek was de Water Doedag die werd georganiseerd door waterschap Vechtstromen, waterschap Drents Overijsselse Delta en Natuur en Milieu Overijssel.

Er werd ons een gevarieerd programma aangeboden waarin onder andere uitleg werd gegeven over hoe de waterschappen om gaan met bijvoorbeeld periodes van grote droogte of juist van veel regenval. Wat kunnen mensen toch veel met alle techniek en berekeningen... Hier ben ik best een beetje van onder de indruk geraakt. Tegelijk blijft het ook leven met open handen, want water aanvoeren, bewaren of afvoeren kunnen we. Maar het ook daadwerkelijk laten (stoppen met) regenen, daarvoor blijven wij als mensen toch altijd nog afhankelijk... Dat hebben we deze zomer toch ook wel weer mogen zien en ervaren.

We werden meegenomen in het verhaal van het ontstaan van ons Nederlandse landschap en welke invloeden wij als mens daarop hebben (gehad). Dit werd aan de hand van hele praktische voorbeelden inzichtelijk gemaakt. We moesten op een kaart van een deel van Nederland aangeven met kleuren welke bodemsoorten waar zijn. En ook de hoogteverschillen en het ontstaan daarvan kwamen aan bod. Buiten werd een en ander inzichtelijk door het maken van een weergave van de situatie in het zand bij een poel. En er werd een behoorlijk diep gat geboord in de bodem om zo de verschillende lagen te laten zien. Dus niet alleen luisteren, maar ook samen zoeken naar antwoorden en letterlijk de handen uit de mouwen steken en vieze handen krijgen. En dat werkt goed: kijken-luisteren-beleven!

En toen mochten we het laarzenpad gaan verkennen, staken we met trekpondjes het water over en zochten we ondertussen naar de goed herkenbare tassen met daarin de opdrachten rond het thema water. Hier zaten erg leuke voorbeelden bij die we later kunnen inzetten bij bijvoorbeeld onze Sloopjesdag!

En als klap op de vuurpijl nam een zeer ervaren watergids ons mee de Beulakerwijde op. Onderweg liet ze ons vanuit de boot van alles zien en vertelde ze op boeiende wijze over de geschiedenis van de Weerribben. Over hoe het kwam dat een heel dorp verdronk in de golven. Maar ook over de vele aalscholvers die hier graag een visje komen vangen, de rietsnijders die zo belangrijk zijn voor het behoud van dit gebied, het onderhoud van de hooi en rietlanden. Heel leuk en leerzaam. Ook de manier waarop deze gids ons wist te boeien.

Het was een hele fijne en diverse dag daar in de Wieden. Met een hoofd vol ideeën en een hart vol mooie herinneringen reden we weer terug naar ons mooie Twente, waar alles toch duidelijk een stuk droger is dan in de Wieden.

Tekst en foto's Celia Horst

Het best bewaarde idee van deze inspiratiedag:

Op iedere post waar wat te ontdekken of beleven was, stond een grote shopper met daarin een gelamineerde opdrachtenkaart en de spullen die nodig waren om de opdracht te kunnen uitvoeren. Steeds was daar diezelfde herkenbare tas te vinden. Leuk voor kinderen om op te sporen en zo zelfstandig aan de slag te gaan. En een heel goed idee ook om in te zetten bij onze slootjesdagen denk ik.

Beleef de natuur, met jong én met oud!

Naast de schoolwandelingen die we in het Groot Brunink, Aamsveen én het Ledeboerpark gidsen, lopen we ook wel eens met veel ouder publiek buiten de natuur op te snuiven. Bijvoorbeeld met de bewoners van de Posten. Iedere groep is weer anders. Maar of je nu met jong óf met oud aan de wandel gaat, er valt altijd een hoop te ontdekken en beleven.

Rolstoelwandeling met de Posten

Het was zover, de vanwege het slechte weer uitgestelde rolstoelwandeling van 21 september werd nu op 19 oktober gelopen.

De weersomstandigheden waren aanzienlijk beter: droog en zonnig, hoewel de temperatuur wel wat laag was, maar wat wil je, 't was tenslotte al oktober. Maar genoeg over dat toch altijd interessante weer.

We waren met 12 "cliënten" (zoals dat heet), 2 begeleiders van de Posten, 10 vrijwilligers (rolstoelduwers) en 4 IVN--gidsen, een hele optocht dus!!!

De wandeling ging, zoals ook de vorige keer, langs de grens tussen de Wesselerbrink en het Brunnink. De natuur was nog steeds erg droog. Toch hebben we een aantal bloeiende planten gezien en ook laten zien. Ook zagen we veel bessen aan verschillende bomen, zoals de Meidoorn, Gelderse Roos en de blauwe bessen van de Sleedoorn.

We hebben nog de "spiegel act" gedaan: een spiegel op je schoot en dan zie je de bomenkruinen en wolken, een heel aparte ervaring.

Tot slot heeft Hanneke het door Celia ontdekte gedicht over de "Regenworm" ("De regenworm en zijn moeder", van Annie M.G. Schmidt) voorgedragen. Iedereen, maar met name de doelgroep, was enthousiast en blij en daar doen we het toch voor?!!

Ter afsluiting hebben we allemaal genoten van een prima verzorgde lunch in het restaurant van de Posten.

Pim Bosman

Herfstplezier in het Ledeboerpark

In oktober kwamen de IVN schoolwandeldgidsen weer in actie bij de herfstactiviteit voor basisschoolleerlingen.

Enthousiast gingen ze met de kinderen op pad in het Ledeboerpark en beantwoorden uiteenlopende vragen over de herfst, vlinders, winterslaap, bijen, wintervoorraad voor de eekhoorn, bodemdiertjes, granen en muizen etc.

In het bos konden de kinderen op zoek naar paddenstoelen en hun energie kwijt door op boomstammen te klauteren.

Zie hier Hanneke die vertelt over het leven van de mol en de reis van de trekvogels. Het wormenhotel had natuurlijk weer regenwormen nodig en ook dit jaar bleek het scheppen in de composthoop weer een van de favoriete onderdelen van de kids.

Roombeekschool in het Van Heekpark

We ontvingen een aanvraag van de Roombeekschool voor een herfstwandeling in het Van Heekpark.

Veel kinderen komen zelden of nooit buiten (wel op straat maar niet in de natuur). Het park is heel netjes/steriel.

Geen rottende boomstammen, geen look-zonder-look, een enkele stinkende gouwe, amper paddenstoelen.

We proberen de zintuigen te prikkelen via het voelen aan de stam van verschillende boomsoorten.

Ruiken aan dennengroen, bosgrond. Proeven van beukenootjes (denk om kinderen met notenallergie), tamme kastanjes (idem). Luisteren naar vogelgeluiden.

Stampen op de brug. Trappelen op een grasveld en dan pieren bekijken m.b.v. een loepsteker. Kijken naar een paddenstoel m.b.v. spiegeltje. Kijken naar herfstkleuren en afgekloven dennenkegels. En kijken naar grote platanen bij het vluchtelingenmonumentje (zonder vruchtjes) en de net aangeplante platanen bij de jeu-de-boules-velden (met vruchtjes).

Na afloop ontving Nico een reactie van de leerkracht :

We hebben het allen een plezierige ochtend gevonden.

Met name de groepen 3 en 4 waren zeer enthousiast.

Voor sommige kinderen was dit de eerste kennismaking met het (een) park. Voor de groepen 5 en 6 waren de opdrachten prima gekozen. Ik had zelf een groepje en kon er prima mee uit de voeten. Natuurlijk zijn er altijd kinderen die een korte spanningsboog hebben. Dat was met name met groep 6 het geval. Maar ook hier hebben de kinderen flink wat opgestoken.

De ouders hebben het ook plezierig gevonden. Natuurlijk zijn er altijd kanttekeningen. In een groepje van groep 3 en 4 duurde een stilstaan bij een boom wel erg lang. Maar dit is een futiliteit.

Al met al zeer geslaagd en zeker voor herhaling vatbaar.

De Regenworm (Lumbricidae)

Kleine kriebelbeestjes: we vinden ze eng, vies en ze vervullen ons met afschuw of... we verwonderen ons over hun schoonheid, raken onder de indruk van hun kracht en zien vooral het nut van deze kleine beestjes.

Een voorbeeld van zo'n "vies" beestje is de regenworm. In het A. Ledeboerpark hebben we tijdens de najaar activiteiten ook een Regenwormen-hotel. Gewapend met schepjes gaan we in de composthoop op zoek naar nieuwe logeest voor ons hotel. Een prachtige plek om iets te vertellen over wat het nut van de regenworm is en om hem eens nader te bekijken. Want wat doet zo'n beestje daar toch in die composthoop? En waar zitten zijn ogen, oren, mond en neus? Wat eet hij en voor wie moet hij uitkijken?

De regenworm (Lumbricidae) behoort tot de familie van ongewervelde dieren. Ze komen overal ter wereld voor, behalve in zeer droge klimaten en op Antarctica. Wereldwijd zijn er wel 2200 soorten bekend. In Nederland kennen we er 25. De lengte kan variëren van 2 cm tot wel 300 cm! (Griebels, die zou ik dan toch wel een beetje eng vinden geloof ik...) Oren en ogen heeft de regenworm niet, er ontgaat hem echter weinig doordat hij over zijn hele lijf zintuigen heeft. Zowel aan de voor- als aan de achterkant is hij bovendien lichtgevoelig. Zijn lijf is opgebouwd uit allemaal losse segmenten die hij afzonderlijk kan bewegen. Ieder segment heeft vier paar borsteltjes die hem helpen zich voort te bewegen. En wanneer je een regenworm op een vel papier legt kun je dat ook horen.

Een volwassen regenworm heeft aan de voorkant, na ongeveer het dertigste segment een verdikking (het zadeld). Vind je een regenworm die dat niet heeft, dan zou je kunnen concluderen dat het hier dus om een nog jong exemplaar gaat. Regenwormen blijven groeien en kunnen door blijven leven als ze een paar segmenten verliezen. Ze hebben een groot hersteltvermogen. Maar de fabel dat je van één worm twee kan maken door hem door midden te hakken is echt niet waar! Aan de voorkant kan hij vier segmenten missen, die later weer terug zullen groeien. Worden er meer dan vijftien verwijderd, dan gaat de regenworm toch echt dood... Aan de achterkant kan hij er wat meer verliezen en breekt hij doormidden, dan zal alleen de voorste helft in leven blijven. Als een regenworm door een dier gepakt wordt kan hij, net zoals een hagedis met zijn staart, segmenten afstoten en zo wegvluichten.

Regenwormen zijn vooral 's nachts erg actief! Ze trekken bladeren, mest en ander dood organisch materiaal de grond in om later als voedsel te dienen en voor bekleding van het nest. De regenworm maakt daarbij gebruik van een soort zuignap die hij maakt door zijn voorstuk knopvormig te laten opzwellen. Met behulp van zijn keel zuigt de regenworm zich dan vast en trekt achteruitkruipend het blad mee de grond in. In zijn nest aangekomen bijt hij het in kleine stukjes om daarmee zijn nest te bekleden. Terwijl hij zo door de grond graaft eet de regenworm ook allerlei gronddeeltjes op die vermalen worden tot een fijnere structuur, waardoor de mineralen weer beter door de

planten kunnen worden opgenomen. Een regenworm kan in humusrijke grond tot 4,5 kg uitwerpselen per jaar produceren. Die uitwerpselen zie je soms ook in het gras als kleine hoopjes liggen. En met al dat gegrave in de grond, zorgt de regenworm er ook nog eens voor dat de bodem lekker luchtig wordt en kan het regenwater beter in de grond komen. Een nuttig beestje dus, die regenworm!

De regenworm zelf eet alleen maar dood materiaal en staat daardoor zelf onderaan de voedselketens. Er zijn er veel die hem als een smakelijk hapje zien. Maar wanneer wij de bodem vervuilen door bijvoorbeeld te spuiten met gif en de regenworm daardoor giftige stoffen in zich opneemt waaraan hij zelf niet direct dood gaat, is de regenworm plots ook een bedreiging voor hen die hem op eten. En wie dat dan zijn? Natuurlijk allerlei vogels, egels, dassen en mollen. Maar ook kevers, slakken en platwormen hebben regenwormen op hun menukaart staan.

Wil je meer weten over de regenworm, bijvoorbeeld hoe hij zich voortplant en hoe zijn precieze anatomie er uit ziet, neem dan eens een kijkje op de volgende website: biologiepagina.nl/1/Ordering6/regenworm.htm
Celia Horst

Een wormenhotel maken

Wat heb je nodig?

Een glazen vaas

Schepje

Wit zand

Donkere aarde

Bladeren/ takjes

Een stuk of vijf regenwormen

Vul de lege vaas laagje voor laagje met de verschillende soorten aarde. Leg bovenop de bladeren en takjes. En ten slotte de regenwormen. Zorg dat alles een beetje vochtig is (niet te nat) en laat je regenwormen het werk doen. Zet het hotel op een donkere en koele plek en kijk af en toe wat er is gebeurd. Na verloop van tijd zal je zien dat er gangetjes zijn gemaakt en dat zand en aarde door elkaar worden gehusselt.

Samen werken aan een fijne IVN afdeling

Heemtuin

Een heemtuin is een tuin die is aangelegd om daarin het inheemse, wilde flora en fauna te laten zien. Al die flora en fauna hebben zo hun eigen biotoop waarin zij kunnen leven, groeien en bestaan.

Jac. P. Thijssse (1865-1945) is de bedenker hiervan. Hij wilde graag de mensen meer inzicht geven in de verschillende levensgemeenschappen in de natuur. In 1925 kreeg hij voor zijn 60-ste verjaardag het gebiedje Thijssse's Hof in Bloemendaal. Hij richtte het samen met Leonard Springer in met diverse plantengemeenschappen uit Kennemerland. Thijssse's Hof is daarmee de oudste heemtuin van West-Europa.

Ook het A. Ledebouerpark kent zo'n heemtuin. Wil je weten welke biotopen daar zijn aangelegd? Ben je nieuwsgierig naar wat daar zoal leeft en groeit? Neem eens een kijkje in de heemtuin!

Iedere woensdagochtend is een groep vaste mensen bezig met het onderhouden van de Heemtuin in het A. Ledebouerpark. Heb je zin om eens te kijken of mee te helpen? Je bent van harte welkom!

Wij zijn er tussen 9.00 en 12.00 uur. En natuurlijk nemen we ook de tijd voor een gezellige koffiepauze.

Voor meer informatie: tel. 053-4773340

Heemtuin in de winter - foto Mariëlle Husers

Wegwijzers

Nu we onze IVN kar weer onder het stof vandaan hebben getrokken en hij dankzij de vaardige handen van Pim en Jan Willem weer helemaal functioneert, wordt ook de inhoud van de kar weer interessant om te gebruiken! Onder andere de bordjes om onze wandelingen en andere activiteiten te kunnen bewegwijzeren.

De bordjes zijn er al, echter... ze zijn niet meer herkenbaar als bordjes van IVN Enschede. Ze kunnen wel wat kleur gebruiken willen ze weer hun werk kunnen doen!

Bij deze de vraag: wie vinden het leuk om deze wegwijzers weer mooi op te frissen zodat we ze weer kunnen gebruiken? Meld je dan bij de redactie van de Gidsengids.

Lief en leed

Met elkaar meeleven op mooie en in moeilijke momenten, ook dat doen wij als vereniging graag met elkaar.

Via een kaartje of soms een bosje bloemen laten we weten dat we aan elkaar denken. Dat doen we natuurlijk namens onszelf, maar we hebben ook een Lief en Leed groepje. Wij horen en weten natuurlijk ook niet altijd alles en wij vinden het dan ook fijn als we getipt worden wanneer er ergens zorgen of moeiten zijn. Maar ook als er iets bijzonders te vieren is!

Na het overlijden van Mieke telt de Lief en Leed groep nu nog maar 2 personen: Wim Pauw en Ietje Bijvank. Het zou - fijn zijn om er weer een 3e persoon bij te hebben. Als je belangstelling hebt en ons misschien wel wil komen helpen kun je je melden bij de redactie van de Gidsengids.

We horen graag van jullie. **Ietje Bijvank en Wim Pauw**

PR & Communicatie

De werkgroep PR & Communicatie bestaat uit twee medewerkers, Hans Pelgrim en Tineke Eitink. Ze is begin 2017 opgericht en is sindsdien actief met het werven van nieuwe leden, zichtbaarheid van IVN Enschede, netwerken, persberichten etc. Wij zijn inmiddels zo enthousiast bezig dat uitbreiding welkom is. Heb je interesse om IVN Enschede te promoten, kom dan eens achter de schermen meekijken.

Het Smalenbroek in een witte winter - Henk Eitink

Van de redactie

En toen was het jaar 2018 alweer haast voorbij...

Terwijl ik dit stukje schrijf liggen er op mijn bureau 4 prachtige nummers van de Gidsengids te schitteren. Het nummer dat u nu in handen hebt is alweer het vijfde exemplaar dat gemaakt is met behulp van Editoo, het programma dat we nu sinds een jaar gebruiken. We zijn er zó blij mee! Het werkt een stuk plezieriger dan zoals we het voorheen deden. En ook het resultaat is prachtig! We zijn er iedere keer weer vol verwondering over dat wij voor IVN Enschede zo'n mooi blad mogen maken. En ook van de lezers krijgen we geregeld positieve reacties. Komend jaar willen we graag weer werken aan mooie uitgaven gevuld met leuke, interessante artikelen en prachtige foto's. Daar hebben we echter wel hulp bij nodig! Want het blad dat de redactie maakt is niet alleen van de redactie, maar van ons allemaal! Dus heeft u iets moois, interessants of leuks te delen, schroom dan niet en stuur het op naar de redactie.

In de agenda op de volgende pagina, kunt u zien dat we in januari weer een nieuwjaarsbijeenkomst hebben. Daar hopen we elkaar natuurlijk allemaal weer te ontmoeten. Maar ook de Algemene Ledenvergadering in maart is zo'n moment. Daar kunt u horen hoe het gaat met onze afdeling en wat de plannen zijn voor het komende jaar. Reserveer die twee data maar vast in uw agenda!

De redactie wenst de lezers van de Gidsengids gezellige feestdagen en een gelukkig en groen 2019.

Agenda

Zaterdag 12 januari

IVN Nieuwjaarswandeling
(alleen voor leden, huisgenootleden en donateurs)
Aanvang 14.00 uur
Startpunt: parkeerplaats Restaurant Kleinsman,
Weerseloseweg 356
Verder informatie op pagina 4 van deze Gidsengids

Donderdag 28 maart

Algemene Ledenvergadering IVN Enschede
Start: 19.30 uur
Locatie: Nivon-centrum, Dotterbloemstraat 120

Plannen voor het voorjaar

Verdere informatie volgt nog op de website en Facebook

- * Wandeling voor mensen met een visuele beperking
- * Lezing waterbeheer door Waterschap Vechtstromen

IJs op het Buursermeertje ontdekt tijdens de stamppotwandeling

Excursies

Vrijdagmiddag 22 februari

Vroege voorjaarswandeling in de omgeving van de Rutbeek
Verdere informatie volgt nog op de website en facebook

Vrijdagmiddag 26 april

Voorjaarswandeling in Twekkelo, een wandeling in samenwerking met Landschap Overijssel
Startpunt: Johanneskerk Twekkelo, Twekkelerweg 110, Enschede
Tijd: 14.00 - 16.00 uur

Een warme stop tijdens de stamppotwandeling, verzorgd door Jan Willem

Schoolactiviteiten

Woensdag 27 maart

Vergadering werkgroep Schoolwandelingen
Start: 9.30 uur
Locatie: Lammerinkswöner, A. Ledeboerpark

Vrijdag 5 april

Voorwandelen schoolwandelingen Groot Brunink
Start: 9.30 uur
Locatie: Erf Biologisch Melkveebedrijf Bruggert

Weken 8 april - 26 april

Schoolwandelingen basisonderwijs Groot Brunink

Lucifermos gezien op het Buurserzand - foto Erika van Oldeneel

INDIEN ONBESTELBAAR: REDACTIE GIDSENGIDS
BURGEMEESTER STROINKSTRAAT 375
7547 RH ENSCHEDE

ivn natuur
educatie
Enschede

Foto's Wim Pauw